

**Απόψεις για τον Στρατηγικό Σχεδιασμό Αξιοποίησης
του «εν υπνώσει» μεγάλου δυνητικού παραγωγικού δυναμικού της Ελληνικής «γεωργίας»**

**Φωτίου Αλεξάνδρου Βακάκη
Δρος Γεωπόνου-Γεωργοοικονομολόγου
Επιτίμου μέλους της Ελληνικής Γεωργικής Ακαδημίας**

(Α) Εισαγωγικό σημείωμα: Ασχολήθηκα, επαγγελματικά και αποκλειστικά, με την «γεωργία» και την «Αγροτική Ανάπτυξη», στην Ελλάδα και στο εξωτερικό από το 1959 έως και τώρα. Δυστυχώς, η δική μου γενιά δεν μπόρεσε να αναδείξει το μεγάλο δυνητικό παραγωγικό δυναμικό και το ισχυρό συγκριτικό πλεονέκτημα της ελληνικής «γεωργίας» για εξωστρεφή παραγωγή πιστοποιημένης ποιότητας μεσογειακών προϊόντων, για την κάλυψη υπάρχουσας ζήτησης σε μεγάλες αγορές-στόχους. Σε πρόσφατο δημοσίευσμά μου, παρουσιάζω τις εμπειρίες που απέκτησα, τις απόψεις και θέσεις που διαμόρφωσα, για το παρελθόν και το παρόν της ελληνικής «γεωργίας» και προτάσεις για την ανάπτυξή της στο μέλλον. Ίσως φανούν χρήσιμες στην προσπάθεια της νέας γενιάς γεωργο-οικονομολόγων να αξιοποιήσουν το μεγάλο δυνητικό παραγωγικό δυναμικό και το ισχυρό συγκριτικό περιβαλλοντικό πλεονέκτημα της ελληνικής «γεωργίας», ο συνδυασμός των οποίων είναι ικανός να ανατάξει τις δομές της ελληνικής Οικονομίας, στα πλαίσια ενός επιθετικού σχεδίου δράσης, για την αξιοποίηση του δυναμικού της. Η προσπάθεια γενικευμένης εφαρμογής καλών πρακτικών παραγωγής τροφίμων, που προσδιορίζουν την μεσογειακή διατροφή, πρέπει να στηριχθεί, κατά την άποψή μου, στον παραγωγικό επαναπροσανατολισμό της ελληνικής «γεωργίας», με κύρια χαρακτηριστικά την ποιότητα και την αξία που θα αντιστοιχούν σε **ό,τι ενσωματώνουν τα τελικά της προϊόντα, από το ελληνικό περιβάλλον, την εφαρμοζόμενη καλλιεργητική πράξη, την ελληνική παράδοση και τον πολυδιάστατο ελληνικό πολιτισμό.**

(Β) Εννοιολογικές διευκρινήσεις: Κατά την διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών του 20^{ου} αιώνα, επαναπροσδιορίστηκε η έννοια του όρου «γεωργία». Οι καλλιέργειες, οι εκτροφές, τα δάση, το περιβάλλον, οι ανανεώσιμοι φυσικοί γεωργικοί πόροι και το κοινωνικό περιβάλλον των αγροτικών περιοχών, θεωρούνται αλληλοπροσδιοριζόμενες θεματικές ενότητες ενός ενιαίου «παραγωγικού συστήματος», ενταγμένου στα επιμέρους οικο-συστήματα της υπαίθρου. Η θεώρηση αυτή ανταποκρίνεται: **(i)** Στην αυξανόμενη ευαισθησία για το περιβάλλον και στον προβληματισμό για την πιθανολογούμενη κλιματική αλλαγή. **(ii)** Στην συνεχή αύξηση του πληθυσμού και του προσδόκιμου ζωής στον πλανήτη και, στην ως εκ τούτου ανάγκη, για μεγαλύτερη παραγωγή τροφίμων, με την ελάχιστη χρήση γεωργικής γης και νερού. **(iii)** Στην διευρυνόμενη ελευθερία διακίνησης προσώπων, κεφαλαίων, αγαθών και υπηρεσιών και στις αυξημένες κοινωνικές απαιτήσεις για ποιότητα ζωής και για συνεχώς βελτιούμενο επίπεδο κοινωνικής ευημερίας. Στα πλαίσια της νέας αυτής θεώρησης, ο όρος «γεωργία» περιλαμβάνει την συσσωρευμένη και εξελισσόμενη γνώση και πράξη χειρισμού των φυτών και των ζώων, της χλωρίδας και της πανίδας γενικότερα, για παραγωγή όχι μόνον πρωτογενών προϊόντων, τα οποία, με πρόσθετες υπηρεσίες μετασυλλεκτικού χειρισμού τους, καθίστανται προϊόντα διατροφής ανθρώπων και ζώων, αλλά και δημοσίων περιβαλλοντικών αγαθών, με αυξανόμενη ζήτηση από την Κοινωνία. Με την έννοια αυτή οι καλλιέργειες, οι εκτροφές ζώων, τα δάση και, γενικότερα, η χλωρίδα και η πανίδα, οι ανανεώσιμοι φυσικοί γεωργικοί πόροι (έδαφος, νερό, βιοποικιλότητα και το κοινωνικό περιβάλλον των αγροτικών περιοχών), συνιστούν την **«άστεγη βιολογική βιομηχανία της υπαίθρου»**, η οποία: **(i) Στηρίζεται** στη φωτοσυνθετική λειτουργία των φυτών, στο έδαφος, στο νερό, στους γεωργούς και στην εκάστοτε διαθέσιμη γεωργική τεχνολογία. **(ii) Προσδιορίζει** την απασχόληση όχι μόνο του ενεργού γεωργικού πληθυσμού αλλά και όσων ασχολούνται στην αγροτροφική αλυσίδα, προκειμένου να μετατρέψουν τα πρωτογενή προϊόντα σε τρόφιμα και να τα καταστήσουν προσιτά στο χώρο και στο χρόνο που τα ζητούν οι καταναλωτές. **(iii) Προάγει** την αειφορία των κοινωνικής ιδιοκτησίας ανανεώσιμων φυσικών γεωργικών πόρων. **(iv) Υποστηρίζει** τον τουρισμό με τρόφιμα και με ελκυστικό φυσικό περιβάλλον, το οποίο, όχι μόνο το διατηρεί σε καλή κατάσταση, με την έννοια του όρου «preservation», αλλά το συντηρεί και προάγει την αειφορία του, με την έννοια του όρου «conservation». **(v) Συνιστά** προσδιοριστική μεταβλητή του επιπέδου κοινωνικής ευημερίας, με την παραγωγή προϊόντων διατροφής και δημοσίων περιβαλλοντικών αγαθών και με την υποστήριξη βασικών στοχεύσεων της Εθνικής Οικονομίας, σε όρους απασχόλησης, εισοδημάτων και αυτάρκειας σε τρόφιμα. **Επομένως**, τα αντικείμενα των επιστημών της Γεωπονίας, της Κτηνιατρικής, της Δασολογίας, της Γεωλογίας, της Ιχθυολογίας και, γενικότερα, της πανίδας και χλωρίδας, πρέπει να υπηρετούν, με τον πλέον αποτελεσματικό τρόπο για την Κοινωνία, την ανάπτυξη της «γεωργίας», δεδομένου ότι, ο τεχνολογικός

πολιτισμός δεν λειτουργεί πάντοτε υπέρ της βελτίωσης της ποιότητας ζωής του ανθρώπου. Δημιουργεί και προβλήματα, που σταδιακά, την υποβαθμίζουν.

(Γ) Η Ελληνική «Γεωργία: Η «γεωργία», ως βιολογική, άστεγη και γενικευμένη παραγωγική δραστηριότητα της ελληνικής υπαίθρου, είναι **«υψηλού βαθμού αβεβαιότητας»** και, με τις αναμενόμενες επιπτώσεις της πιθανολογούμενης κλιματικής αλλαγής και λειψυδρίας, αναμένεται να καταστεί και **«υψηλού κινδύνου»**. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τον διατροφικό και οικολογικό ρόλο της «γεωργίας», τεκμηριώνει την υποχρέωση της Πολιτείας για στοχευμένη προστασία της και καθιστά την εκπλήρωση της υποχρέωσης αυτής παρέμβαση **«Δημοσίου Συμφέροντος»**. Η παρέμβαση αυτή, για να είναι αποτελεσματική ως προς το κόστος που συνεπάγεται και ως προς τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα, χρειάζεται σχεδιασμό σε βάθος χρόνου, ώστε να υπάρξει όχι μόνον στρατηγική κοινής αποδοχής για την ανάπτυξή της, αλλά και στοχευμένη θεσμική, τεχνική και οικονομική υποστήριξη από την Πολιτεία, για την επιτυχή εφαρμογή της στρατηγικής. Με την γενικευμένη διασπορά της Ελληνικής Γεωργίας στο φυσικό, οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον της ελληνικής υπαίθρου και με την αλληλοεξάρτησή της με όλες τις άλλες οικονομικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται εκεί, **«συνιστά προσδιοριστική μεταβλητή της οικονομικής, κοινωνικής και οικολογικής ανάπτυξης και ισορροπίας της υπαίθρου»**. Ως εκ τούτου, η **«ύπαιθρος»**, ως ο υποδοχέας της «γεωργίας» και η **«γεωργία»** ως πολυδιάστατη συνιστώσα του οικοσυστήματος, της Οικονομίας και της Κοινωνίας της υπαίθρου, αλληλοπροσδιορίζονται και, επομένως, **«δεν νοείται ανεπτυγμένη ύπαιθρος χωρίς ανεπτυγμένη γεωργία και, αντίθετα, δεν μπορεί να υπάρξει ανεπτυγμένη γεωργία σε μη ανεπτυγμένη ύπαιθρο»**. **Η Ελληνική «γεωργία», ειδικότερα,** συγκροτείται από ένα μεγάλο αριθμό αυτοαπασχολούμενων σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις μικρού μεγέθους, μεγάλης διασποράς, σε ποικίλου αναγλύφου περιοχές και άτυπα η συνδεδεμένες. Οι εκμεταλλεύσεις αυτές πάσχουν και από χρόνια αποεπένδυση, υφίστανται τις συνέπειες των ακριβών εισροών (λιπάσματα, ενέργεια και πολλαπλασιαστικό υλικό), στερούνται αποτελεσματικών τεχνικών υποδομών, (στοχευμένη Γεωργική Έρευνα και η συνδεδεμένη με αυτή Υπηρεσία Γεωργικών Εφαρμογών) και, κυρίως, στερούνται θεσμοθετημένων μορφών συλλογικής δράσης, που είναι απαραίτητες για τη δημιουργία «οικονομιών κλίμακας», στην προμήθεια των γεωργικών εισροών, στον μετασυλλεκτικό χειρισμό και στην πώληση των προϊόντων που παράγουν. Παρά ταύτα, οι εκμεταλλεύσεις αυτές είναι ευέλικτες, απασχολούν ένα μεγάλο αριθμό εργαζομένων και προσφέρουν σημαντικές υπηρεσίες στην Οικονομία, την Κοινωνία και την Οικολογία. Το άτυπο αυτό σύστημα γεωργικών εκμεταλλεύσεων, υπό εφικτές προϋποθέσεις, έχει, πρακτικά, μεγάλο παραγωγικό δυναμικό, λόγω κλίματος, φυσικού περιβάλλοντος, γεωγραφικής θέσεως της Ελλάδας και διατροφικού πολιτισμού της, μεγάλες δυνατότητες διατήρησης θέσεων εργασίας και δημιουργίας νέων με χαμηλό κόστος και υψηλό πολλαπλασιαστή του «προϊόντος» που παράγει. **Επομένως, στα πλαίσια της ελληνικής γεωργικής πραγματικότητας, κάθε προσπάθεια για στοχευμένη ανάπτυξη της «γεωργίας» και, γενικότερα, του αγροδιατροφικού τομέα, που η ίδια μπορεί να προσδιορίσει, πρέπει να συνοδεύεται από γενικευμένη συλλογική δράση μέσω των προσφεροτέρων, κατά περίπτωση, θεσμών Κοινωνικής Οικονομίας. Άλλως η όποια προσπάθεια συνιστά ανέφικτο εγχείρημα και προσδιορίζει σπατάλη οικονομικών πόρων.** Υποστηρίζω ότι, η Ελληνική «γεωργία» είναι ικανή να προσδιορίσει αγροδιατροφικό τομέα, ικανό να αναδειχθεί ως ο μεγαλύτερος εργοδότης της χώρας, ως ο πυλώνας και η ελπίδα για το μέλλον, με βασική στόχευση: την αύξηση των άμεσων εξαγωγών αλλά και των έμμεσων, μέσω του τουρισμού και την μείωση των εισαγωγών γεωργικών προϊόντων. Η στόχευση αυτή δεν πρέπει να αφορά, πρωτίστως, στην παραγωγή «τυπικών» προϊόντων (commodities), με κύρια στοιχεία ανταγωνιστικότητας την ποσότητα, την «τυπικότητα» και το χαμηλό κόστος, για τα οποία η ελληνική «γεωργία» δεν έχει συγκριτικό πλεονέκτημα, αλλά στην παραγωγή τεκμηριωμένης ποιότητας ειδικών εξωστρεφών μεσογειακών προϊόντων, μέσω ισχυρών αγροτροφικών αλυσίδων, με κύριο χαρακτηριστικό την ολική ποιότητα, συνθετικά στοιχεία της οποίας θα είναι: Η διαδικασία πρωτογενούς παραγωγής. Ο χειρισμός των προϊόντων κατά την μεταποίηση και συσκευασία. Οι αξιόπιστα πιστοποιημένες διαιτολογικές ιδιαιτερότητες που συνοδεύουν τα προϊόντα. Η συνειρμική διασύνδεση των προϊόντων με την παράδοση, με την προστασία του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων, με την ιστορία του τόπου προέλευσης, με τις επιμέρους ιστορικές, κλιματικές και κοινωνικές συνθήκες και, κυρίως, η σταθερότητα στην εξυπηρέτηση των αγορών με προϊόντα διαφοροποιημένα στην μορφή, στον τρόπο χρήσεως και στην εγγυημένη διατηρησιμότητά τους. Η στόχευση πρέπει, επίσης, να περιλαμβάνει ειδικά παραδοσιακά προϊόντα ορεινής/νησιωτικής παραγωγής, ΠΟΠ, ΠΓΕ και ΕΠΙΠ, συνδέοντάς τα με την σύγχρονη τεχνολογία και υποστηρίζοντάς τα με τον πολιτισμό, τον τουρισμό και τις αρχαιότητες της Χώρας. Με τις προϋποθέσεις αυτές,

η Ελληνική «γεωργία», που συνιστά, σήμερα, μεγάλη, αλλά, δυστυχώς, «εν εφεδρεία τελούσα» δύναμη κρούσης, μπορεί να καταστήσει την Ελλάδα πρότυπο γεωργικής παραγωγής και εξαγωγική δύναμη σε γεωργικά προϊόντα. Το μόνο εμπόδιο για την αξιοποίηση του μεγάλου δυναμικού παραγωγικού δυναμικού της, είναι η έλλειψη συστήματος μακροχρονίου προγραμματισμού αξιοποίησής του, με την έννοια της κατάρτισης Στρατηγικού Σχεδίου, της εφαρμογής του και της τεκμηριωμένης περιοδικής προσαρμογής του στις συνθήκες που θα προσδιορίζει, εκάστοτε, η εφαρμογή του. Η έλλειψη αυτή προσδιορίζει τρεις μεγάλες απουσίες: **(i) Απουσία** στοχευμένης Γεωργικής Έρευνας, για να τεθεί στη διαδικασία της γεωργικής παραγωγής μεγαλύτερο μέρος του «απεριόριστου» παραγωγικού δυναμικού των φυτών και, μέσω τεχνολογικών και οργανωτικών καινοτομιών στην παραγωγή, μεταποίηση και εμπορία των γεωργικών προϊόντων, να αυξηθούν τα εισοδήματα των γεωργών και να ικανοποιηθούν στόχοι της Εθνικής Οικονομίας, της Κοινωνίας και της Οικολογίας. **(ii) Απουσία** στοχευμένων Δημοσίων και Ιδιωτικών επενδύσεων, που αξιοποιούν και συμπληρώνουν τις τεχνικές γεωργικές υποδομές και, με την αξιοποίηση της εκάστοτε διαθέσιμης γεωργικής τεχνολογίας, αυξάνουν την παραγωγή και βελτιώνουν την παραγωγικότητα. **(iii) Απουσία** συστηματικής εθνικής προσπάθειας προώθησης των προϊόντων της ελληνικής «γεωργίας» σε αγορές – στόχους, με φερέγγυα πιστοποίηση της ποιότητας, με κατάλληλη συσκευασία, με σύγχρονες τεχνικές μάρκετινγκ και με κατάλληλες στρατηγικές συνεργασίες.

Θλίβομαι να διαπιστώνω ότι, ακόμα και σήμερα, προβάλλονται ως αιτίες υστέρησης στην ανάπτυξη της Ελληνικής «γεωργίας», εκείνες που προβάλλοντο τις 10ετίες του 1950, 1960 και 1970: Μικρό μέγεθος γεωργικής γης ανά γεωργική εκμετάλλευση. Γήρανση και χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και κατάρτισης του γεωργικού πληθυσμού. Κατακερματισμένη και ανομοιογενής προσφορά γεωργικών προϊόντων. Ανεπαρκείς τεχνικές και οργανωτικές υποδομές εμπορευματοποίησής τους. Συμμετείχα στην προσπάθεια που έγινε τις δεκαετίες αυτές για την κάλυψη των αναγκών της Χώρας σε βασικά προϊόντα διατροφής. Η συντονισμένη προσπάθεια του τότε Υπουργείου Γεωργίας, με την Γεωργική Έρευνα, την Υπηρεσία Γεωργικών Εφαρμογών, με τους Γεωπόνους στα χωριά και εκείνη της Αγροτικής Τράπεζας, με την Τεχνική της Υπηρεσία, την Διεύθυνση Συνεταιριστικών Οργανώσεων και την Διεύθυνση Γεωργικών Βιομηχανιών, είχε ως αποτέλεσμα τη «γεωργική επανάσταση» της εποχής εκείνης. Η Ελληνική «γεωργία», τότε, με τις διαθέσιμες γεωργικές τεχνολογίες, στηριγμένες στη χρήση γεωργικών μηχανημάτων, χημικών εισροών, κυρίως λιπασμάτων και γενετικής βελτίωσης των φυτών, κυρίως σιτηρών και βάμβακος, αναπτύχθηκε με ρυθμούς απίστευτα μεγάλους και προσδιόρισε, για την Ελλάδα, διεθνώς αναγνωρίσιμη οικονομική μεγέθυνση. Οι αποδόσεις των καλλιεργειών, κυρίως των σιτηρών, υπερτριπλασιάστηκαν. Με τη σημαντική αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στην «γεωργία», τροφοδοτήθηκε, με εργατικό δυναμικό και με πρώτες ύλες, η ανάπτυξη των τομέων μεταποίησης και υπηρεσιών, κυρίως του εμπορίου και του τουρισμού και, ταυτόχρονα, απελευθερώθηκε μεγάλο τμήμα του πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού του γεωργικού πληθυσμού, που μετανάστευσε οργανωμένα και, με την απουσία του, έδωσε ζωτικό χώρο σε αυτούς που παρέμειναν. **Δυστυχώς, η προσπάθεια εκείνη υπήρξε αποκλειστικά τομεακή, χωρίς νέους θεσμούς για δικαιότερη κατανομή του πλούτου που δημιουργούσε και, ως εκ τούτου, τα αποτελέσματά της ενσωματώθηκαν άτακτα στην ελληνική Οικονομία και Κοινωνία και κόστισαν υπερβολικά σε όρους ανάλωσης φυσικών πόρων, κυρίως γεωργικής γης, νερού και βιοποικιλότητας.**

Από τον συνοπτικό σχολιασμό των στοιχείων των ετησίων οικονομικών λογαριασμών της Ελληνικής «γεωργίας», συνάγεται ότι, ακόμα και κατά τη διάρκεια των δύο πρώτων δεκαετιών του 21^{ου} αιώνα, η ελληνική «γεωργία» εξελίσσεται παραδοσιακά, ενώ η Κοινωνία εξελίσσεται με άλματα και καθημερινά την αφήνει πίσω της σε όλο και μεγαλύτερη απόσταση. Ενώ η Ελληνική «γεωργία» έχει ισχυρό συγκριτικό λειτουργικό πλεονέκτημα και, επομένως, μεγάλο δυναμικό παραγωγικό δυναμικό, αυτό δεν αξιοποιήθηκε, μέχρι τώρα, παρά το ότι, οι προσπάθειες των δεκαετιών του 1950, 1960 και 1970 απέδειξαν ότι, το πλεονέκτημα αυτό, όταν συνδυάζεται με προσχεδιασμένη και ολοκληρωμένη υποστήριξη και συμμετοχή του γεωργικού πληθυσμού, προσδιορίζει εντυπωσιακά αποτελέσματα. Οι επιπτώσεις, από την περαιτέρω επιδείνωση της κατάστασης της Ελληνικής «γεωργίας», θα προσδιορίσουν δυσχερώς διαχειρίσιμες κοινωνικές καταστάσεις. Ως εκ τούτου, **η απουσία ολοκληρωμένης εθνικής γεωργικής πολιτικής, που να καλύπτει τις επόμενες δεκαετίες, συνιστά ασύγγνωστη αδράνεια. Πιστεύω και υποστηρίζω ότι, η Ελληνική «γεωργία», με στοχευμένη αξιοποίηση του δυναμικού παραγωγικού δυναμικού της, μπορεί να προσδιορίσει παραγωγή μεγάλης ποικιλίας, υψηλής ποιότητας προϊόντων, ικανών όχι μόνον να υποκαταστήσουν εισαγωγές γεωργικών**

*προϊόντων, αλλά και να προσδιορίσουν άμεσες και έμμεσες, μέσω του τουρισμού, εξαγωγές. Το κύριο, αλλά ανατρέψιμο, εμπόδιο για την αξιοποίηση του παραγωγικού δυναμικού της, είναι η έλλειψη Στρατηγικού Σχεδιασμού, σε βάθος χρόνου. Εκτιμάται ότι, εάν, κατά την επόμενη του 2018 δεκαπενταετία, επιτευχθεί μέση ετήσια **αύξηση** της ΑΑΠΓΤ **μόνο 2%** και μέση ετήσια **μείωση μόνο 1,5%** της αξίας των ενδιάμεσων εισροών και ανάλωσης παγίου κεφαλαίου, οι ετήσιοι οικονομικοί λογαριασμοί της ελληνικής «γεωργίας», στο τέλος της περιόδου αυτής, με τις συντηρητικότερες εκτιμήσεις, θα εμφανίζουν τα ακόλουθα επιμέρους μεγέθη: ΑΑΠΓΤ, 14.234 εκατομμ. €. Αξία Ενδιάμεσων Εισροών και Ανάλωσης Παγίου Κεφαλαίου 5.435 εκατομμ. €. Δαπάνες για αμοιβές τρίτων (εποχικοί εργάτες, τόκοι δανείων, ενοίκια γεωργικής γης τρίτων και επιβάρυνσης επί παραγωγής), 2.000 εκατομμ. €, πολύ περισσότερες από εκείνες του 2018. **Γεωργικό Εισόδημα, χωρίς επιδοτήσεις, 6.799 εκατομμ. €, σε σύγκριση με τα 3.104 εκατομμ. € του 2018, το οποίο, αυξημένο και με τις τότε επιδοτήσεις, διαμορφώθηκε σε 3.469 εκατομμ. €.***

(Δ) Απόψεις για τον Στρατηγικό Σχεδιασμό αξιοποίησης του μεγάλου δυνητικού παραγωγικού δυναμικού της Ελληνικής «γεωργίας». Η ανάταξη της Εθνικής Οικονομίας εξαρτάται, σε μεγάλο βαθμό, από τον επαναπροσδιορισμό των προτεραιοτήτων της ελληνικής «γεωργίας», με φαντασία και ρεαλισμό, λαμβάνοντας υπόψη τις δυνατότητές της και τις επίκαιρες προκλήσεις που δέχεται, όπως αυτές αναφέρονται στο προαναφερόμενο πρόσφατο δημοσίευμά μου. Σήμερα είμαστε περισσότερο έμπειροι και ευαισθητοποιημένοι στα θέματα ποιοτικής «γεωργίας», περιβαλλοντικής προσαρμογής, αειφορίας των ανανεώσιμων φυσικών πόρων και υγιεινής των τροφίμων. Είμαστε απόλυτα εκτεθειμένοι στον ανταγωνισμό και, επομένως, υποχρεωμένοι να στηρίζουμε την εξωστρέφεια της Ελληνικής «γεωργίας»: Με τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των γεωργικών προϊόντων. Με συλλογική δράση και με αμοιβαιότητα συμφερόντων. Με την εφαρμογή συστημάτων παραγωγής φιλικών στο περιβάλλον. Με ορθολογική χρήση των εδαφικών και υδατικών πόρων. Με οργανική σύνδεση της φυτικής με τη ζωική παραγωγή. Με χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Με δοκιμασμένες τεχνικές, οργανωτικές και θεσμικές καινοτομίες. Με το υπέροχο περιβάλλον που διαθέτουμε για τη «γεωργία». Με την αναδυόμενη νέα γενιά γεωργών. Με τα εφόδια αυτά, **το μέλλον της Ελληνικής «γεωργίας» πρέπει να σχεδιαστεί σε περιβάλλον όπου η εφαρμογή των θεσμών θα συνιστά ανελαστική κοινωνική δέσμευση, ώστε, σταδιακά, να γίνει επαναπροσέγγιση του επιπέδου κοινωνικής ευημερίας με περισσότερη συλλογική δράση και με νέους θεσμούς κοινωνικής αλληλεγγύης. Η πρόσφατη πανδημία, που ενίσχυσε την αλληλεγγύη μεταξύ του πληθυσμού αλλά και την καλύτερη προσαρμογή της Κοινωνίας στους περιορισμούς που προσδιορίζει η Κυβέρνηση και η επιστήμη, θα αποδεχθεί την πρόσκληση για κοινή προσπάθεια προσχεδιασμένης στρατηγικής αξιοποίησης του υψηλού δυνητικού παραγωγικού δυναμικού της Ελληνικής «γεωργίας», που σήμερα τελεί εν εφεδρεία, προς όφελος της Εθνικής Οικονομίας, της ελληνικής Κοινωνίας, της Οικολογίας, της υπαίθρου γενικότερα και του γεωργικού πληθυσμού, ειδικότερα.** Σήμερα, οι περισσότερες γνώσεις και εμπειρίες μας, συνδυάζονται και με εκπεφρασμένη πολιτική βούληση και γενικευμένη κοινωνική απαίτηση να προσδιορίσουμε το «άριστο» επίπεδο κοινωνικής ευημερίας με βάση τις δυνατότητες της σημερινής διάρθρωσης του παραγωγικού συστήματος και των ανοχών και αντοχών των οικοσυστημάτων. Η βούληση αυτή της Πολιτείας, για να μετουσιωθεί σε πράξη, προϋποθέτει: **Πρώτον**, σχεδιασμό πραγματοποίησης των από ετών αυταπόδεικτα βιώσιμων ολοκληρωμένων και μεγάλης κλίμακας γεωργικών επενδύσεων, μέσω των οποίων θα ανακοπεί η πτωτική τάση της γεωργικής παραγωγής, θα βελτιωθεί ουσιαστικά το ισοζύγιο εξωτερικού εμπορίου γεωργικών προϊόντων και θα προσδιοριστεί αυτοσυντηρούμενη αύξηση των γεωργικών εισοδημάτων και της απασχόλησης. **Δεύτερον**, θεσμική κατοχύρωση των σχέσεων συνεργασίας, αλληλεγγύης, διαφάνειας και ενεργού διαλόγου, μεταξύ των όσων συμμετέχουν στην αγροδιατροφική αλυσίδα, μέσω Ισχυρών Διεπαγγελματικών Οργανώσεων. **Επομένως**, ο αστικός, ο αγροτικός και ο γεωργικός πληθυσμός, με αμοιβαιότητα συμφερόντων σε Τοπικό, Περιφερειακό και Εθνικό επίπεδο, πρέπει: **να αξιώσουν, ταυτόχρονα, τον προσδιορισμό των απαιτήσεων που έχει η Ελληνική Κοινωνία από την Ελληνική «γεωργία» και τον γεωργικό πληθυσμό, για την Εθνική Οικονομία και την Οικολογία και των απαιτήσεων που έχει ο γεωργικός πληθυσμός, προκειμένου να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις των κοινωνικών του εταίρων.** Μέσα από μια τέτοια διαδικασία θα αναδειχθούν τα δυνατά και τ' αδύνατα σημεία της ελληνικής «γεωργίας», οι ευκαιρίες που πρέπει να αξιοποιηθούν και οι κίνδυνοι που απειλούν την βιωσιμότητά της και την ευημερία του γεωργικού πληθυσμού. **Ο**

γεωργικός πληθυσμός, για να αισθανθεί ότι έχει προοπτική, πρέπει να αποκτήσει Όραμα κοινής αποδοχής, για τον ρόλο που ο ίδιος καλείται να διαδραματίσει για την Οικονομία, την Κοινωνία και την Οικολογία. Ένα Όραμα που θα αφορά στην μελλοντική εικόνα της Ελληνικής Γεωργίας, ως το «sine qua non» του μέλλοντος της, στο οποίο οι νέες γενιές γεωργών θα πιστέψουν και θα κληθούν να το πραγματοποιήσουν, με τεχνική κατάρτιση, με κοινωνική ευθύνη, με κατάλληλη οργάνωση, και με ικανότητα να ασκήσουν αντικειμενικά τεκμηριωμένη πίεση στις εκάστοτε Κυβερνήσεις, για την χρησιμοποίηση των κατάλληλων τακτικών κινήσεων, που θα ενεργοποιούν αποτελεσματικότερα θεσμοθετημένη στρατηγική, ώστε να προσεγγίζεται πληρέστερα το Κοινό Όραμά τους. Ένα τέτοιο «Όραμα» πρέπει να διαμορφωθεί με ευρεία συναίνεση, σε βάθος χρόνου, με ισχυρή φαντασία, χωρίς τις σημερινές τεχνικές, οικονομικές και θεσμικές δεσμεύσεις και να εγγυάται τη λύση των πραγματικών προβλημάτων των γεωργών, που δεν είναι αυτά που προβάλλονται στις κατά καιρούς κινητοποιήσεις τους. Ο γεωργικός πληθυσμός είναι υπερήφανος κοινωνικός Εταίρος και μπορεί να λύσει μόνος του όλα τα προβλήματα, αρκεί να καταστεί εισοδηματικά αυτοδύναμος, με την ενσωμάτωση, στις τιμές των προϊόντων που παράγει, του κόστους της έγκυρα κοστολογημένης ανταποδοτικότητας για τις υπηρεσίες που προσφέρει στην Κοινωνία, στην Οικονομία και στην Οικολογία, μέσω της υψηλού κινδύνου και πολλαπλών απαιτήσεων γεωργικής του δραστηριότητας. Επομένως, ο γεωργικός πληθυσμός, πρέπει να απαιτήσει από τις Υπηρεσίες που υποστηρίζουν την «γεωργία» και την ανάπτυξη της υπαίθρου, ν'αναπτύξουν, με προκαθορισμένο χρονικά βηματισμό, στοχευμένη προσπάθεια, την οποία ο ίδιος θα στηρίζει με την οργανωμένη συμμετοχή του, προκειμένου¹:

(1) Να αναληφθεί πρωτοβουλία ώστε, «με ευρεία πολιτική συναίνεση και συμμετοχή των Κοινωνικών Εταίρων, να προσδιοριστεί η Στρατηγική για την ανάπτυξη της Ελληνικής «γεωργίας», με ορίζοντα την επόμενη τριαντακονταετία», με την θεσμοθέτηση πλαισίου Οράματος για την Ελληνική Γεωργία¹.

(2) Να εξειδικευτεί η πρόταση του Οράματος, με «Εθνικό Σχέδιο Επενδύσεων Ανασυγκρότησης της Ελληνικής Γεωργίας».

(3) Να δεσμευτεί η Πολιτεία για την εφαρμογή της Στρατηγικής, που θα καθιστά εφικτή την εφαρμογή του Εθνικού Σχεδίου Επενδύσεων, του οποίου η διάρθρωση και η εφαρμογή, στην παρούσα συγκυρία, συνιστά, για την Ελλάδα, παρέμβαση «Δημοσίου Συμφέροντος». Η δέσμευση της Χώρας πρέπει να ψηφιστεί από τη Βουλή των Ελλήνων, ώστε ο γεωργικός πληθυσμός να αποκτήσει «Όραμα» στο οποίο να στηρίζει τις ελπίδες του, να εντάξει τις προσδοκίες του και να αγωνιστεί για την προσέγγισή του, στα πλαίσια μιας διαδικασίας προσχεδιασμένου περιοδικού επαναπροσδιορισμού του οράματος.

Ειδικότερα, η εφαρμογή του Εθνικού Σχεδίου Επενδύσεων πρέπει: **(i) Να στηρίζεται** στη «συμβολαιακή γεωργία», στην κοινωνική αλληλεγγύη, στην ελαχιστοποίηση της περιβαλλοντικής όχλησης ανά μονάδα προϊόντος και στην οργανική συμμετοχή των γεωργών στην προμήθεια των γεωργικών εισροών που χρησιμοποιούν και στη συλλογική μεταποίηση/συσκευασία και διακίνηση των προϊόντων που παράγουν. **(ii) Να αρθρώνεται** σε Επιχειρησιακά Περιφερειακά Σχέδια και, καθένα από αυτά, σε Κλαδικά Σχέδια, οι ατομικές προσπάθειες των οποίων να επαναπροσδιορίζονται, σε τοπικό επίπεδο, σ' ένα συνεχές κύκλωμα προγραμματισμού και προσαρμογής. **(iii) Να αριστοποιεί**, με τα αποτελέσματά του, την στοχευμένη συνεισφορά της Ελληνικής «γεωργίας» στην Εθνική Οικονομία, Κοινωνία και Οικολογία, σε όρους: υποκατάστασης εισαγωγών και αύξησης εξαγωγών γεωργικών προϊόντων, βελτίωσης των γεωργικών εισοδημάτων και απασχόλησης, διασφάλισης αυτάρκειας της χώρας σε τρόφιμα εγγυημένης ποιότητας, με ταυτόχρονη παραγωγή δημοσίων περιβαλλοντικών αγαθών και αναζωογόνησης της υπαίθρου.

Επισημαίνω, με έμφαση, την ανάγκη οργανικής συμμετοχής των «γεωργών» στην όλη διαδικασία οργάνωσης και λειτουργίας των αγροδιατροφικών δικτύων, σε εθνικό και τοπικό επίπεδο. Προ τετραετίας, δημοσιεύτηκαν πορίσματα της μελέτης που εκπονήθηκε από την συνεργασία Mackinshoy, IOBE, ΚΕΠΕ, βασική διαπίστωση της οποίας ήταν ότι η Ελλάδα μπορεί να ανατάξει τις δομές της Εθνικής Οικονομίας, μέσω στοχευμένης ανάπτυξης της «γεωργίας», ώστε να είναι ικανή να υποστηρίξει και την σταδιακά αυξανόμενη τουριστική δραστηριότητα, με ελληνικής παραγωγής τρόφιμα. Επίσης, το 3^ο Συνέδριο **Αγροτικής** Επιχειρηματικότητας του Economist στην Θεσσαλονίκη, κατέληξε με την διαπίστωση ότι **«είναι μονόδρομος η**

¹ Στα παραρτήματα 2,3 και 4 του προαναφερόμενου πρόσφατου δημοσιεύματός μου, περιλαμβάνονται πρόδρομες προσεγγίσεις των βημάτων 1,2 και 3, αντίστοιχα.

αναδιάρθρωση του αγροτικού τομέα. Η προαναφερόμενη μελέτη, το προαναφερόμενο συνέδριο αλλά και όσοι έχουν τον ίδιο προβληματισμό, εστιάζουν, επιλεκτικά, το ενδιαφέρον, σε ένα μόνο κρίκο του διατροφικού δικτύου, στη βιομηχανία τροφίμων και, χρησιμοποιώντας, αδοκίμως, το επίθετο «**αγροτικός**» αντί «**γεωργικός**», απομακρύνουν την προσοχή από τον κυρίαρχο παράγοντα του κάθε αγροδιατροφικού δικτύου, που είναι οι γεωργοί, οι οποίοι έχουν ως μοναδική πηγή απασχόλησης και εισοδήματος την παραγωγή πρωτογενών γεωργικών προϊόντων. Όλοι θεωρούν αυτονόητη την ύπαρξή τους, αλλά ίσως, όχι και τόσο σημαντική. Η βιομηχανία τροφίμων, για να λειτουργήσει, χρειάζεται προγραμματισμένη προσφορά πρωτογενών γεωργικών προϊόντων, ως αποτέλεσμα αμοιβαίου συμφέροντος συνεργασιών, μεταξύ των όσων συμμετέχουν στο κάθε διατροφικό δίκτυο. Η οργανική αυτή σύνδεση, που ενώνει την πρωτογενή παραγωγή (τους γεωργούς) με τα άλλα μέλη των διατροφικών δικτύων, που συγκεντρώνουν, ομοιογενοποιούν και μετατρέπουν τα πρωτογενή γεωργικά προϊόντα σε τρόφιμα, εκτός από μεμονωμένες περιπτώσεις, δεν έχει αναγνωριστεί, στην ελληνική «γεωργία», ως πρωταρχική και αναγκαία οργανωτική καινοτομία, προκειμένου η χώρα να αναδειχθεί σε αποτελεσματικό πάροχο μεσογειακών τροφίμων πιστοποιημένης ποιότητας για μεγάλες αγορές - στόχους. Η βιομηχανία τροφίμων και το εμπόριο, απλώς επεξεργάζονται τα πρωτογενή γεωργικά προϊόντα, προκειμένου να τα καταστήσουν προσιτά και ελκυστικά τρόφιμα για τους καταναλωτές, μετασηματίζοντάς τα στη μορφή, με την μεταποίηση, καθιστώντας τα διαθέσιμα στον χρόνο, με την αποθήκευση και στο χώρο, με την μεταφορά. Στα πλαίσια της ελληνικής γεωργικής πραγματικότητας, οι περισσότεροι γεωργοί, ως παραγωγοί πρωτογενών γεωργικών προϊόντων, λειτουργούν στα πλαίσια μικρού μεγέθους γεωργικών εκμεταλλεύσεων, ως επί το πλείστον ασύνδετων και διεσπαρμένων στο χώρο και παράγουν **ό,τι προϊόντα και όπως μπορούν** και προσπαθούν να τα πωλήσουν, **παρά το γεγονός ότι, το κύριο έργο τους, σε μία οργανωμένη Οικονομία, είναι να παράγουν την αναγκαία πρώτη ύλη, όπως αυτή απαιτείται από τα δίκτυα που ετοιμάζουν τρόφιμα, όπως τα ζητούν οι καταναλωτές, με αμφίδρομη και θεσμικά προβλεπόμενη αλληλέγγυα συνεργασία με την μεταποιητική λειτουργία**, ώστε να καθίσταται εφικτή η προσυμφωνημένη κατανομή της υπεραξίας που δημιουργεί η λειτουργία του αγροδιατροφικού δικτύου, στα βασικά μέλη του, ένα από τα οποία είναι και οι γεωργοί που το υποστηρίζουν και τα αποτελέσματα του οποίου διαμορφώνουν τα εισοδήματά τους.